

dann sehr viele öffentliche Gebäude, sowie Privathäuser, vor allem brachten sie vielen Menschen den Tod.

ΙΣΤΟΡΙΑ.—Νέαι εἰδήσεις περὶ τοῦ ἑθνομάρτυρος Σεραφεῖμ, ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου. Ὑπὸ *Νίκου Α. Βέη (Bees)* *.

Εἰς τοὺς συντελεστάς τῆς διασώσεως τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἀνήκουσιν ἀσφαλῶς, ἀσφαλέστατα, καὶ οἱ νεομάρτυρες, οἱ ὅποιοι ἐθυσίασαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζωὴν ὅχι μόνον διὰ τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς. Εἶναι λοιπὸν οἱ νεομάρτυρες συγχρόνως καὶ ἑθνομάρτυρες. Ἄν διεξέλθωμεν τὰ διάφορα μαρτυρολόγια, θὰ ἴδωμεν ὅτι εἰς ἑκατοντάδας ἀνέρχονται οἱ ἑθνομάρτυρες, τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἔταξεν εἰς τοὺς ἁγίους αὐτῆς. Περὶ σσότεροι εἶναι οἱ ἀφανεῖς, οἱ λησμονημένοι νεομάρτυρες-ἑθνομάρτυρες. Γενικῶς οἱ κατὰ τὴν περίοδον 1453-1860 μαρτυρικῶς θανόντες ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῇ Ἀνατολῇ εἶναι κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν Ἕλληνες· ἐλάχιστοι σχετικῶς εἶναι οἱ Βαλκάνιοι νεομάρτυρες ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι Ἕλληνες, ἀλλ' Ἀλβανοί, Φράγκοι τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, Νοτιοσλάβοι καὶ Ρουμῶνοι.

Ὁ στέφανος τῶν Ἑλλήνων ἑθνομαρτύρων περιλαμβάνει — ὡς γνωστὸν — καὶ πατριάρχας καὶ ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους κληρικούς, ἀλλὰ καὶ λαϊκούς, μάλιστα μικροαστοὺς, χειροτέχνας καὶ ἀγρότας¹. Ὁ νεομάρτυς-ἑθνομάρτυς Σεραφεῖμ², εἰς ὃν ἀναφέρεται ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη, τιμᾶται καθ' ὅλην τὴν ὀρεινὴν

* Neues zum Nationalmartyrer Seraphim, dem Erzbischof von Phanarion und Neochorion. Von *Nikos A. Bees*.

¹ Περὶ τῶν νεομαρτύρων-ἑθνομαρτύρων πρβλ. τὸ ἔργον τοῦ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος-Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου. Οἱ Νεομάρτυρες. Ἐκδ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1922, ἔκδ. Β', αὐτόθι, 1934. Ἰδὲ πρὸς τούτοις καὶ *Ι. Χατζηϊωάννου*, Πανελλήνιον Δεύκωμα Ἐκατονταετηρίδος, ἐν Ἀθήναις 1922, τόμ. ζ', σελ. 187-200. *H. Delehay*e, «Greek Neo-Martyrs» ἐν τῷ περιοδικῷ «The Constructive Quarterly», τόμ. Θ', 1921 σελ. 701-712, πρβλ. καὶ τὴν κριτικὴν ἐν «*Analecta Bollandiana*», τόμ. Μ' (1922) σελ. 197-199, τόμ. ΜΑ' (1923) σελ. 248-251. «Θρηκικά», ἔκτακτον τεῦχος, τόμ. Γ' (1931) σελ. 218-221: «Νεομάρτυρες Θράκες». Πολυκάριπου Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως «Οἱ ἅγιοι τῆς Μητροπόλεως Γορτυνίας καὶ Μεγαλοπόλεως» ἐν «Ἐναισίμοις» Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου [Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν], ἐν Ἀθήναις 1931, σελ. 360-366.

² Περὶ αὐτοῦ πρβλ. Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτου, μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων, τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς. Ἡ ἱερὰ μητρόπολις Φαναριοφερσάλων διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐν τῷ περιοδικῷ «Θεολογία» τόμ. Ζ' (1929) σελ. 23, 23, 246 κ. ἑ., καὶ τὰς κατωτέρω σελ. 125², 12 κ.ἑ.⁴, ⁶, 128³, 131⁵, ἀναφερομένας πραγματείας τοῦ αὐτοῦ. Γερμανοῦ, μητροπολίτου Σάρδεων καὶ Πισιδίας, Ἱστορικὸν σημεῖωμα περὶ τῆς μητροπόλεως Φαναριοφερσάλων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1930, σελ. 30-32 (μετὰ σχετικῆς βιβλιογραφίας). Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Οἱ Νεομάρτυρες

τῶν Ἀγράφων, καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἰδιαιτέρως ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ τέως δήμου Ἰθώμης· οὗτος ἄλλως τε ἦτο τέκνον τῶν Ἀγράφων, γεννηθεὶς ἐν τῷ χωρίῳ Μπεζήλα ἢ Μπεζούλα τοῦ τέως δήμου Νευρουπόλεως. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προκατοχὸς τοῦ Ἀγίου Σεραφεῖμ ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου ὑπῆρξεν ὁ Λαυρέντιος, τιτλοφορούμενος μὲν «Καπούας¹ καὶ Φαναρίου», ἀναφερόμενος δὲ τῷ 1587, ἐν ἐπιγραφῇ τῆς μονῆς Κορώνης. Διάδοχος δὲ τοῦ Ἀγίου Σεραφεῖμ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερατικοῦ Θρόνου ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάσαφ, ἀναφερόμενος ἤδη τῇ 2 Δεκεμ. 1601². Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Σεραφεῖμ, τοῦ νεομάρτυρος ἀρχιερέως Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου³ τῆς Θεσσαλίας, συνετάχθη ἀρχῇθεν ὑπὸ τοῦ λογιωτάτου ἱερομονάχου Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου († 8 Ἰουνίου 1729)⁴ καὶ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Μοσχόπολει τῷ 1740 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, ...ὃς ἐμαρτύρησεν κατὰ τὸ ἀρχαῖον⁵ ἔτος σωτήριον» ἔστι δὲ πόνημα Ἀναστασίου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ δευτέρας Θεσσαλίας, τυπωθεῖσα διὰ δαπάνης τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Κυρίας Θεοτόκου τῆς λεγομένης Κωρόνη⁶, διορθωθείσα δέ, ὡς ἐφικτόν, παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ λογιωτάτου κυρίου, κυρίου Γρηγορίου Μοσχοπολίτου⁷ ἐν Μοσχόπολει, 1740, παρὰ Γρηγ. Ἱερομ. τῷ ἐκ Μοσχόπολεως (σελ. 23, σχ. 8ον). Ἄλλη Μοσχοπολιτικὴ ἔκδο-

ἔκδ. Β', σελ. 30-32, τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Λαρίσης - Τρίκκης Διονύσιος Β', ὁ Φιλόσοφος, ὁ χλευαστικῶς ἐπικληθεὶς Σκυλόσοφος. Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», τόμ. Η' (1933) σελ. 151 κ.έ., 155 κ.έ., 167 κ.έ., Ἀθηναγόρα, Μητροπολίτου Παράμυθίας καὶ Φιλιατῶν, ἔνθα κατωτ. σελ. 5-6.

¹ = Τοῦ χωρίου Καπᾶ, παρὰ τὴν μονὴν Κορώνης. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρχουσιν ἐρείπια τοῦ ἄλλοτε ἀρχιερατικοῦ οἴκου.

² Πρβλ. Ἰεζεκιήλ τὸν ἀπὸ Βελανιδιάς, Ἡ ἱερὰ μητρόπολις Φαναριοφερσάλων, (βλ. κατωτέρω, σελ. 124, ὑποσημ. 2) καὶ σελ. 130 ὑποσημ. 1, σελ. 246). Ἀθηναγόραν, Μητροπολίτην Παράμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Ἡ μητρόπολις Φαναριοφερσάλων διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Θεολογίας», τόμ. Η' (1930) τευχ. ΚΘ' σελ. 6.

³ Πρόκειται περὶ τοῦ Νεοχωρίου τοῦ τέως δήμου Νευρουπόλεως τῆς Καρδίτσας. Πρβλ. Ἰεζεκιήλ ἀπὸ Βελανιδιάς, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 246.

⁴ Περὶ τοῦ προσώπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου ἐν «Byzantinisch - Neugriechischen Jahrbücher», τόμ. Δ' (1923) σελ. 369, ὅπου καὶ ἀρχαιότερα βιβλιογραφία σημειοῦται. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου συντεθεῖσα ἀκολουθία τοῦ Ἀγ. Σεραφεῖμ περιλαμβάνει τὰ κατὰ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ Διονυσίου τοῦ Φιλοσόφου, ἀλλὰ λίαν συντόμως καὶ οὐχὶ κατ' ἀκρίβειαν. Πρβλ. Χρυσόστομος Παπαδοπούλου, Ὁ Λαρίσης - Τρίκκης Διονύσιος Β', ἔνθ' ἄνωτέρω, σελ. 155 κ.έ.

⁵ Οὐχί: ἀλλ', ὡς ἀναφέρεται κατὰ τυπογραφικὸν παράπτωμα ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀκολουθίας ὑπὸ Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς βλ. κατωτέρω 126 κ.έ. ὑποσημ. 6) σελ. 11, ἀριθ. 1. Πρβλ. καὶ κατωτέρω, ὑποσημ. 4.

⁶ Ὁ Ἀγ. Σεραφεῖμ κατ' ἀρχὰς διετέλεσε μοναχός, ἔπειτα δὲ καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς Κορώνης.

⁷ Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς, Ἀκολουθία τοῦ νεομάρτυρος Νικολάου τοῦ ἐξ Ἰχθύος. Ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 48, καὶ Ἀκολουθία Ἀγ. Νικολάου τοῦ ἐν Βουνένιοις, αὐτόθι, σελ. 13. Κ. Χ. Σκενδέρη, Ἱστορία Μοσχόπολεως. Ἐκδ. Β'. Ἐν Ἀθήναις, σελ. 15, 26 κ.έ. Φάνη Μιχαλοπούλου, Μοσχόπολις. Ἐν Ἀθήναις 1941.

σις τοῦ αὐτοῦ νεομάρτυρος, μάλιστα ἀρχαιοτέρα (γενομένη δῆθεν τῷ 1735)¹ εἶναι ἀνύπαρκτος². Ὁ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων καταγόμενος ἱστοριογράφος Διονύσιος, ὁ συντάκτης τῆς «Ἐρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης», ἐτύπωσε τὸ δεύτερον μετὰ πολλῶν προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων, τῷ 1745 ἐν Βενετία, τὴν ἁσματοειδή ἀκολουθίαν τοῦ ἐθνομάρτυρος³ (περὶ αὐτῆς βλ. καὶ κατωτέρω, σελ. 133 κ.ε.)· ἄλλας δισεκυσμένας καὶ συνήθως εἰς τροπάρια ἐπηνυξημένας ἐκδόσεις αὐτῆς γνωρίζω πολλὰς, ἐξ ὧν μνημονευτέα καὶ ἐνταῦθα αἱ ἐν Βενετία τῷ 1790 καὶ 1802⁴, ἡ ἐν Ἰασίῳ τῷ 1817, αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1849⁵ καὶ 1901, αἱ ἐν Ἀθήναις τῷ 1895 καὶ 1931, ἡ τελευταία μετὰ προλεγομένων τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς⁶. Ἀλλὰ καὶ χειρογράφως κυκλοφοροῦσιν ἀκολουθίαι μετὰ βιογραφημάτων τοῦ ἐθνομάρτυρος Σεραφεῖμ. Ἐγὼ αὐτὸς κατέγραψα κώδι-

¹ Αναφέρεται ὡς πραγματικὴ ὑπὸ τοῦ Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 438.

² Πρβλ. Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς. Ἀκολουθία τοῦ Ἀγ. ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ (βλ. κατωτέρω, σελ. 126 κ.ε., ὑποσημ. 6) σελ. 11. Δημ. Σ. Γκίνη-Βαλερίου Γ. Μέξα († 1937), Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1800 - 1863. Τόμ. Α'. (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 11) σελ. 18 - 19, ἀριθ. 110, ὅπου σημειοῦται: «Ἀρχικὴ ἐκδοσις τῷ 1740».

³ Πρβλ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Μαυρογορδάτιον βιβλιοθήκην. Τόμ. Α'. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σελ. ιζ'. Τοῦ αὐτοῦ, Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης καὶ αἱ κύριαι αὐτῆς ἀνέκδοτοι πηγαί, ἐκδιδομένη μετὰ προλόγου νῦν τὸ πρῶτον πλήρως κατὰ τὸ πρωτότυπον αὐτῆς κείμενον... δαπάναις τῆς Αὐτ. Ρωσσικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Πεκρουπόλει 1909, σελ. Ι'. Πρβλ. καὶ κατωτέρω τὸ ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ.

⁴ Αἱ Ἑνετικαὶ ἐκδόσεις τῶν ἐτῶν 1790 καὶ 1802 ἐξῆλθον ἐκ τῶν τυπογραφείων τοῦ Νικολάου Γλυκῆος τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρίου κυρίου κῆρ Δημητρίου Τσολάκογλου τοῦ ἐκ Ρενδίνης τῶν Ἀγράφων (ἐφρονεύθη τῷ 1822 ἐν Λαρίῳ ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ πασᾶ). Πρβλ. D. Quinn, ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ περιοδικῷ «Ἀρμονία», τόμ. Γ' (1902), σελ. 54. Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς. Αἱ ἱεραὶ μοναὶ τῆς Πίνδου. Ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 31. Ν. Σπυροπούλου, «Δημήτριος Τσολάκογλος», ἐν «Θεσσαλικοῖς Χρονικοῖς», τόμ. Α' (1930), σελ. 80-84. Περὶ ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας Τσολάκογλου ἐν Βλαχίᾳ βλ. καὶ τὸ βιβλίον «Περὶ τοῦ ἐγκληματικοῦ δικαστηρίου λόγος Ἰωσήφ Μιχαήλ Ἀντωνίου Σερεβάν, ... Λόγος ... μεταφρασθεὶς ἐκ τῆς Γαλλικῆς ... ὑπὸ Γ. Ἀποστόλου Σκαλιστήρα τοῦ ἐκ Ρενδίνης τῶν Ἀγράφων... Ἐν Βουκουρεστίοις ... 1832», σελ. 96.— Περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1802, τὴν ὁποίαν δικαίως ὑπερεξάγει ὁ σημερινὸς τυπογράφος Παναγιώτης Σ. Μανωλέσης, ἰδὲ Δημήτρ. Σ. Γκίνη-Βαλέρι. Γ. Μέξαν († 1937), ἔ. ἀ. σελ. 18 - 19, ἀριθ. 110, καὶ Ἰεζεκιήλ τὸν ἀπὸ Βελανιδιάς, Ἀκολουθία Ἁγίου Σεραφεῖμ (βλ. κατωτέρω, σελ. 126 κ.ε., ὑποσ. 3) σελ. 133 - 134.

⁵ Πρβλ. Πορφυρίου Οὐσπένσκη, Ἀποδημίαν εἰς Θεσσαλίαν τῷ 1859 εἰς τὰ Μετέωρα καὶ τὰς μονὰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης (ἐκδοσις τῶν καταλοίπων τοῦ συγγραφῆος ὑπὸ τῆς Ρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ἐπεξεργασίᾳ P. A. Syren). Ἐν Πεκρουπόλει 1896 (ρωσιστί), σελ. 374, 382, 386, 488. Ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκδόσεως τῆς ἀκολουθίας ἀναφέρεται, ὅτι αὕτη μετετυπώθη «τρίτον ἐν Κωνσταντινουπόλει» τῷ 1849 ἐπιστάσις Κωνστ. Παπαδοπούλου, τοῦ ἐξ Ἀγράφων.

⁶ Γενικῶς περὶ τῶν ἐκδόσεων τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου ἐθνομάρτυρος Σεραφεῖμ ἰδὲ

κας μοναστηριακῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Θεσσαλίας, περιέχοντας τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐθνομάρτυρος τούτου. Ἡ δὲ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 356 κώδικι τῆς Ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος περιεχομένη «παράκλησις εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Σεραφεῖμ»¹ ἀναφέρεται πιθανώτατα εἰς τὸν δμώνυμον ἱεράρχην Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος μαρτυρήσαντα. Καὶ ὁ Συναξαριστὴς Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου², καὶ ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τοῦ Κωνσταντίου Δουκᾶκη³ καὶ τὸ Νέον Μαρτυρολόγιον⁴ καὶ τὸ Νέον Λειμωνάριον⁵ περιλαμβάνουσι καὶ τὰ τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ σχετικὴ βιβλιογραφία εἶναι ἀρκοῦντως διεξοδική⁶.

Ὁ πρῶτον μητροπολίτης Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν κ. Ἀθηνάγορας διετύπωσε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἁγίους ταχθεὶς

πλὴν τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω σημειώσεσιν ἀναφερομένων ἔργων καὶ τὰ ἑξῆς: Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη. Τόμ. Ε'. Ἐν Περουπόλει 1915, σελ. 18 κ. ἐ., ὑπόσημ. 1. Ἐ. Legrand - L. Petit - H. Pernot, Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs du XVIIIème siècle, τόμ. Α', ἐν Παρίσις 1918, σελ. 273, ἀριθ. 324, τόμ. Β', αὐτόθι 1928, σελ. 503, ἀριθ. 1240. L. Petit, Bibliographie des Acolouthies grecques (Subsidia Hagiographica No 16), ἐν Βρυξέλλαις 1926, σελ. 300. Ἡ ἔκδοσις ἐν Ἀθήναις τῷ 1931 ἔχει τὸν ἑξῆς τίτλον: Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου τοῦ θαυματουργοῦ, τὸ πρῶτον συνταχθεῖσα ὑπὸ Ἀναστασίου ἱερομονάχου Γορδίου καὶ ἐκδοθεῖσα (1740). Τὸ δεύτερον ἐκδοθεῖσα μετὰ προσθηκῶν ὑπὸ Διονυσίου Ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ Ἀγράφων (1745). Τὸ δὲ τρίτον μεθ' ἐτέρων προσθηκῶν ὑπὸ Ἰωσήφ Ἀρχιμανδρίτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ ἐκ Φουρνᾶ Ἀγράφων (1790). Καὶ τὸ ὄγδοον εἶτα ἐκδοθεῖσα. Ἐκδοσις ἐνάτη μετὰ προλεγομένων ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς. Ἐν Ἀθήναις, τύποις «Φοῖνικος», ὁδὸς Σταδίου 44, 1931 (σελ. ἡριθμ. 134, σφ. 8ον). Ἐν σελ. 11 - 16 γίνεται διεξοδικὸς λόγος περὶ τῶν ἐκδόσεων τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀγίου· ἄλλα δὲ σχετικὰ πρὸς τὸν αὐτὸν Ἅγιον δημοσιεύματα τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς εἶναι: Ὁρησκευτικαὶ ἐφορταί. — Ἡ λιτανεία τοῦ Ἀγίου Σεραφεῖμ ἐν Καρδίτῃ, τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφόρων (22 Ἀπριλίου 1934). Ἐν Καρδίτῃ 1934, ὡς καὶ τὰ κατωτέρω, σελ. 128, ὑπόσημ. 3, σελ. 5 ὑπόσημ. 1, ἀναφερόμενα. [Προσθήκη κατὰ τὴν τυπογραφικὴν διόρθωσιν: «Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου Σεραφεῖμ» ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστικῷ Βήματι», περίοδος Β', ἔτος ΙΑ', ἀριθ. 25 (Ἰούνιος 1944), σελ. 4 - 5].

¹ S. P. Lambros, Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos. Τόμ. Β'. Ἐν Κανταβριγία 1900, σελ. 366. Περί τῶν Ἀγιορειτικῶν κωδίκων, τῶν περιεχόντων τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀγ. Σεραφεῖμ πρβλ. Ἰεζεκιήλ τὸν ἀπὸ Βελανιδιάς, ἔ. ἀ. σελ. 13.

² Ἐκδ. Θ. Ν. Φιλαδέλφεως, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1868.

³ Τόμ. ΙΒ', ἐν Ἀθήναις 1894.

⁴ Ἐκδ. Βενετίας 1790.

⁵ Ἐκδ. Βενετίας 1819. Πρβλ. Δ. Σ. Γκίνην - Β. Γ. Μέξαν, ἔ. ἀ., τόμ. Α', σ. 187, ἀρ. 175.

⁶ Πρβλ. τὰς ἀνωτέρω, ἐν σελ. 124 κ. ἐ., ὑπόσημ. 1, 2 καὶ κατωτέρω, σελ. 130 ὑπόσημ. 1, 2 ἀναγραφόμενας πραγματείας.

νεομάρτυς Σεραφεῖμ οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου καὶ ὅτι μόνον κατὰ σύγχυσιν ἐθεωρήθη τοιοῦτος, ἐνῶ πράγματι ἦτο ἀπλοῦς καλόγηρος καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς Κορώνης τῶν Ἀγοράφων μαρτυρήσας, τῷ 1594¹. Δημοσιεύει ὁ σεβασμιώτατος κ. Ἀθηναγόρας καὶ δημοτικούς στίχους², ὧν ἡ ἀρχὴ κατὰ τὴν εἰς αὐτὸν γνωστὴν διασκευὴν λέγει:

*Καλόγερο τὸν Σεραφεῖμ οἱ Τοῦρκοι τὸν παράειδαν
στὸ μοναστήρι ἀσκήτεψε τὸ λένε τῆς Κορώνας.
Εἰς κυπαρίσσινο κλαδί τὸν κρέμασαν τὸν δόλιο.*

Στηριζόμενος εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους ὁ σεβασμιώτατος κ. Ἀθηναγόρας καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ λαὸς μόνον ὡς καλόγηρον ἐγνώρισε τὸν ἐθνομάρτυρα Σεραφεῖμ. Ἀλλὰ κατὰ τῆς γνώμης αὐτῆς, ἡ ὁποία ἐπληττε ζωηρὰν παράδοσιν τριῶν καὶ πλέον αἰώνων, σθεναρῶς ἀντεπεξῆλθεν ἤδη ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων κ. Ἰεζεκιήλ ὁ ἀπὸ Βελανιδιᾶς³, διακηρύχας καταλλήλως τὴν λαϊκότητα τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, ὡς ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου. Οὕτως ἐν τῷ εὐάνδρῳ Φαναρίῳ, τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ τέως δήμου Ἰθώμης τῆς Θεσσαλικῆς, δεικνύεται καὶ σήμερον ὁ τόπος τοῦ μαρτυρίου τ ο ὕ δ ε σ π ό τ η⁴, ἥτοι τοῦ περὶ ὁ λόγος ἁγίου Σεραφεῖμ. Ἀλλὰ καὶ ἔργα τέχνης δεικνύουσιν αὐτὸν ἀρχιερατικὴν στολὴν περιβεβλημένον⁵. Καὶ τροπάρια, ἀπὸ αἰώνων περυσίζοντα εἰς τὸ στόμα τοῦ Θεσσαλικοῦ Λαοῦ, γεραίρουσι τὸν νεομάρτυρα ὡς «ἀρχιερέων δόξαν καὶ μαρτύρων ἀκρότητα». Ὡς πρὸς δὲ τοὺς δημοτικούς στίχους, εἰς οὓς κατ' ἐξοχὴν ὁ μητροπολίτης κ. Ἀθηναγόρας ἐστηρίζετο, ὅπως ἀρνηθῇ εἰς τὸν ἐθνομάρτυρα Σεραφεῖμ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, παρατηρῶ, ὅτι ἐγὼ αὐτὸς ἔχω ἤδη τῷ 1908 καταγράψει⁶ τὴν ἐξῆς παραλλαγὴν αὐτῶν:

*Μεγαλαφέντη Σεραφεῖμ, τοὺς Τούρκους πολεμοῦσε
στὸ μοναστήρι ἔφυγε, ὅπου τὸ λέν Κορώνα.*

Ὡς γνωστὸν ἀφέντης καὶ μεγαλαφέντης ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ πολλαχοῦ = δεσπότης, ἀρχιερεὺς. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος δημοτικὸς στίχος, γνωστότατος κατὰ τὴν περὶ τὸ Φανάριον ὀρεινὴν, ἀναφέρεται εἰς τὸν ἡμέτερον νεομάρτυρα:

¹ Ὁ ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ὑπῆρξε πράγματι ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου; Ἐν Ἀθήναις 1931.

² Α. P a s s o w, Τραγούδια Ρωμαῖκα. Carmina popularia Graeciae recentioris. Ἐν Λειψίᾳ 1860, σ. 372-373. (Οἱ στίχοι οὗτοι ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Πανδώρα» τόμ. Ε' (1854/5) καὶ ἀνετυπώθησαν ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ἐν Ἀθήναις 1869, σελ. 456. Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιᾶς, Ἀκολουθία τοῦ Ἀγ. ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, σελ. 10-11 καὶ ὑπ' ἄλλων).

³ Ὁ ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου. Α-Β. Ἐν Ἀθήναις 1931.

⁴ Αὐτόθι, σελ. 10.

⁵ Βλέπε λ. χ. Ἰεζεκιήλ τὸν ἀπὸ Βελανιδιᾶς, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, σελ. 4, βλ. καὶ κατωτέρω, σελ. 132 - 133.

⁶ Ἐκ στόματος μάλιστα τῶν μοναχῶν καὶ ὑπηρετῶν τῶν Μετεώρων.

Κλάφτε Φανάρι κι' Ἀγραφα τὸ Σεραφεῖμ δεσπότη.

Ἀρκετὰ ταῦτα περὶ τῆς λαϊκότητος τῆς μνήμης τοῦ ἔθνομάρτυρος Σεραφεῖμ ὡς ἀρχιερέως. Εἰς δὲ τὰ ἤδη σημειωθέντα περὶ αὐτοῦ γραπτὰ μαρτύρια ἔχω νὰ προσθέσω καὶ τινὰ ἄλλα, τὰ ὅποια — ὡς βλέπω — διέλαθον μέχρι τοῦδε τοὺς ἐρευνητάς. Τὰ νέα ταῦτα μαρτύρια λαμβάνω πρῶτον ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 455 χαρτοφύλου κώδικος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἐγράφη δὲ ὁ κώδιξ οὗτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ περιέχει 42 ὁμιλίας καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα τοῦ Μακαρίου Χούμνου τοῦ Στουδίτου. Ἀρχομένου τοῦ ΙΣ' αἰῶνος τὸ πολλαχῶς σπουδαῖον χειρόγραφον ἦτο κτῆμα τῆς μονῆς «τῆς Παναγίας τῆς Τεταρένας», ἐν Αἰτωλῖᾳ, τῆς συνήθως *Τ α τ ἄ ρ ν η*ς καλουμένης¹. Μετὰ ἑκατὸν περίπου ἔτη ὁ ἔθνομάρτυς Σεραφεῖμ ἐσημείωσεν ἑαυτὸν δις ἐπὶ τοῦ χειρογράφου κάτοχον τούτου. Τὰ σχετικὰ σημειώματα λέγουσι:

Φ. 1^β: «† *Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου [καὶ Νεοχωρίου] Σεραφεῖμ*».

Φ. 203^β: «† *Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Ν[εοχω]ρίου Σεραφεῖμ*».

Ἐπὶ τοῦ Φ. 203^β, ἐφ' οὗ καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἀνωτέρω σημειωμάτων, ἀναγινώσκομεν: «† *Ὁ γράψας οὗτος Σεραφεῖμ Φαναρίου ἦν ἐπίσκοπος· ἐμαρτύρησε καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ ἐν τῷ Φαναρίῳ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁποῦ ὁ Διονύσιος ὁ μητροπολίτης Λαρίσσης ὁποῦ κατὰ Τούρκων ἐκίνησεν· ἔστι δὲ μέρος τῶν ἐκεῖνου λειψάνων ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς πανμυνήτου Θεομήτορος ἐν τῇ βρύσει τῆς Κορώνης*». Ἀνωθεν δὲ τοῦ σπουδαίου τούτου σημειώματος ἔχει γραφῆ: «*Εὐγένιος ἀχσά Φευρουαρίου α'*»². Εἶναι δὲ οὗτος ὁ γνωστότατος λόγιος καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου καὶ τοῦ Γένους Εὐγένιος Ἰωαννουύλης (Γιαννουύλης) ὁ Αἰτωλός³, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε τῇ 5/6 Αὐγούστου 1682 (κατὰ τὸ παλαιόν)⁴.

¹ Περὶ τῶν διαφορῶν τύπων τοῦ ὀνόματος τῆς μονῆς ἰδὲ προχειρῶς Σ. Π. Λάμπρον, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Δ' (1907), σελ. 68. Πρβλ. καὶ Νίκον Δ. Βέην (Bees) ἐν τοῖς «Byzantinisch - Neugriechischen Jahrbüchern», τόμ. ΙΣ', τευχ. Α-Β' (1940), σελ. 212, ὑποσημ. 5.

² Α. Παπαδόπουλον - Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Ε', σελ. 18 κ. ἐ.

³ Αὐτόθι, σελ. 19. Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου συγγραφείς βίος τοῦ Εὐγενίου Ἰωαννουύλη τοῦ Αἰτωλοῦ ἐξεδόθη κριτικῶς ὑπὸ Σ. Π. Λάμπρον, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Δ' (1907), σελ. 27-80· αὐτόθι καὶ περὶ τῶν συγγραφῶν καὶ ἐπιστολῶν τοῦ Εὐγενίου Ἰωαννουύλη τοῦ Αἰτωλοῦ, πρβλ. καὶ σελ. 83, 109, 207 καὶ τόμ. Σ' (1909), σελ. 476, 502, τόμ. Ι' (1913), σελ. 301, 490, καὶ Α. Παπαδόπουλον - Κεραμέως, Παρθένιος Ἀλεξανδρείας καὶ Εὐγένιος Ἰωαννουύλης, ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ», τόμ. Α' (1908) σελ. 23-30. Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, Ὁ ἐξ Ἀρκαδίας πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Παρθένιος Α', ἐν τῇ «Ἐπετηρίδι» τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσού, περίοδος Β', τόμ. ΙΑ' (1915), σελ. 165-171, Νίκον Α. Βέην (Bees), ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 212, ὑποσημ. 5.

⁴ Ὁ Δ. Λουκόπουλος, Στ' Ἀγραφα (ἐν Ἀθήναις [1933], σελ. 121), δημοσιεύει σημείωμα, καθ' ὃ Εὐγένιος ὁ Ἰωαννουύλης ἀπέθανε τῇ 20 Αὐγούστου 1682, ἀλλὰ πράγματι οὗτος ἀπέθανε τῇ 5/6 Αὐγούστου τοῦ 1682 (πρβλ. «Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher», τόμ. ΙΣ', τευχος Α-Β, 1940, σελ. 114, 224).

Καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ὁ Εὐγ. Ἰωαννουῆς ὁ Αἰτωλός, ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθειμένῳ σημειώματι αὐτοῦ, δὲν ἀναφέρει τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐμαρτύρησε διὰ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν Πατρίδα ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἄλλως ὑπ' ἄλλων τίθεται ὁ χρόνος τοῦ μαρτυρίου τοῦ καλοῦ τούτου ποιμένος καὶ μεγάλου πατριώτου· πάντως κατὰ τὸ ἔτος 1596 ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχιερεὺς ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ συνοδικοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὸ μονύδριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Παρασιγίου, κείμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεθύμνης¹. Ὁ δὲ μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος ὁ φιλόσοφος, ὁ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Σκυλόσοφου καλούμενος — περὶ οὗ ἀναφέρει τὸ σημείωμα τοῦ Εὐγενίου Ἰωαννουῆ, τοῦ Αἰτωλοῦ, — ἐπεχείρησε δύο ἐπαναστατικὰ κινήματα κατὰ τῶν Τούρκων· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐξεργάγη ἐν Θεσσαλίᾳ, πάντως μετὰ τὰς 15 Νοεμβρίου τοῦ 1600, κατὰ δὲ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1601 εἶχεν ἤδη κατασταλῆ· τὸ δὲ δεύτερον κίνημα ἐξεδηλώθη ἐν Ἰωαννίνοις — συμφώνως πρὸς ἐπίσημα ἔγγραφα — κατὰ τὴν 10 πρὸς τὴν 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1611, ἡμέραν Τρίτην πρὸς Τετάρτην (κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον)². Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ, ἐπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, ὑπῆρξε μέτοχος μόνον τοῦ πρώτου ὑπὸ τὸν Διονύσιον Λαρίσης ἐπαναστατικοῦ κινήματος· πιστεύω δέ, ὅτι ὑπέστη τὸ μαρτύριον τῷ 1601, ὡς παραδίδει καὶ ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος³. Τὸν ἅγιον Σεραφεῖμ, ἀποθανόντα διεδέξατο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς

¹ Α. Παπαδοπούλου· Κεραιέως, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη (παράρτημα τοῦ Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως). Ἐν Κων/πόλει 1884 [-1888] σελ. 46, 121. Πρβλ. Ἰεζεκιήλ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων ἐν «Θεολογίᾳ», τόμ. Ζ' (1929), σελ. 246. Γερμανον, μητροπολίτην Σάρδεων καὶ Πισιδίας, ἐνθ' ἀνωτέρω. Ἀθηνάγοραν, μητρ. Παραμυθίας καὶ Φιλιππῶν, Ὁ ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ὑπῆρξε πράγματι ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου; σελ. 7-8.

² Περὶ τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ἱεράρχου καὶ ἐθνικοῦ ἐργάτου πρβλ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας κατ' ἐξοχὴν: *Μαξίμου Ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου*, Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ Διοωσίου τοῦ ἐπικληθέντος Σκυλλοσόφου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἐπαναστατησάντων εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐν ἔτει 1611 μετὰ σχετικῆς εἰσαγωγῆς ὑπὸ Δημητρίου Μ. Σάργου (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Γ' ἔτους τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν»). Ἐν Ἰωαννίνοις 1928. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, Ὁ Λαρίσης-Τρίκης Διονύσιος Β', ὁ «Φιλόσοφος», ὁ χλευαστικῶς κληθεὶς «Σκυλλόσοφος». Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», (τ. Η', 1933 [σ. 150-188]). Ἐν Ἰωαννίνοις 1934. Ἀθηνάγορα, μητροπολίτου Παραμυθίας, Διονύσιος ὁ Σκυλλόσοφος. Ἐκ τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», [τόμ. Γ'] 1931 [σελ. 10-22]. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Λαρίσης Διονύσιος ὁ Σκυλλόσοφος. Ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» [τόμ. ΙΗ', ΙΘ' = 1935, 1936]. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1935. Κ. Α. Μέρτζιου, Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Διονυσίου τοῦ Φιλοσόφου, ἐν «Ἡπειρωτικοῖς Χρονικοῖς», τόμ. ΙΓ' (1938), σελ. 81-90.— [Προσθήκη κατὰ τὴν τυπογραφικὴν διόρθωσιν: Γ. Παπαγεωργίου, Ἐράλδου, Ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἐλευθερίας Διονύσιος ὁ Σκυλλόσοφος. Τρίκη 1946].

³ Πρβλ. Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 152, 155 κ. ἐ., καὶ Ἀθηνάγοραν, μητροπολίτην Παραμυθίας, Ὁ Διονύσιος ὁ Σκυλλόσοφος, σελ. 20 κ. ἐ., καὶ Κ. Α. Μέρτζιου, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 81 κ. ἐ.

ἀρχιεπισκοπῆς Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου ὁ «ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Ἰωάσαφ». Ἐν τῇ Νομικῇ Συναγωγῇ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, τοῦ μεγάλου Πελοποννησίου (1669-1707), κεῖται τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ προμνημονευθέντος Ἰωάσαφ εἰς διαδοχὴν τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ, ὡς ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου· κατεστρώθη δὲ τὸ σχετικὸν ὑπόμνημα εἰς τὸν ἱερὸν κώδικα τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας: «ἐν ἔτει ,ζρθ', Δεκεμβρίου β', ἰνδικτιῶνος ιε'» = ἀπὸ Χριστοῦ 2 Δεκεμβρίου 1601¹, λαμβανομένης ὁρθῆς μὲν ιδ' τῆς ἰνδικτιῶνος, σφαλερᾶς δὲ τῆς ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου χρονολογίας ὡς πρὸς τὸν μῆνα². Ἐπαναλαμβάνω, ὅτι τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ πρὸς ν' ἀναχθῇ εἰς τὸ ἔτος 1601, πάντως πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου³.

Ἐν τῷ κώδικι τῆς Μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν, τῆς κοινῶς Ντούσικου λεγομένης, κεῖται ἀντίγραφον τῆς διαθήκης τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος, τοῦ καὶ ἰδρυτοῦ τῆς μονῆς ταύτης· κατὰ τὸ ἀντίγραφον τοῦτο, εἰς τὸ κείμενον τῆς διαθήκης τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος ἔπονται αἱ ὑποσχέσεις διαφόρων μητροπολιτῶν Λαρίσης, ὅτι θέλουσι φυλάττειν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος διαθηκῶς ὀριζόμενα σχετικῶς πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν μονὴν τῶν Μεγάλων Πυλῶν· μεταξὺ τῶν μητροπολιτικῶν ὑποσχέσεων, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀμέσως ἀνωτέρω, ἀπαντᾷ καὶ ἡ ἐξῆς τοῦ ἐπισκόπου Διονυσίου Λαρίσης [τοῦ Φιλοσόφου]: *«Τὰ ἀνωθεν στέργω φυλάττειν, ὅσον εἰμί, ἄχρις τελευτῆς, τούτου χάρις καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὑπέγραψα ἔτει ,ζρβ', ἰνδικτιῶνος ζ', ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως 1594 (καθ' ὃν χρόνον ἐμαρτύρησεν ὁ Ἅγιος Σεραφεῖμ)»*⁴. Ἀλλὰ τὰ ἐντὸς παρενθέσεως περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ λεγόμενα εἶναι μεταγενέστερον παρέμβλημα ἀναξιόπιστον⁵.

Καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 124 κώδιξ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, γραφεὶς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, διέσωσε σχετικὰ πρὸς τὸν ἐθνομάρτυρα Σεραφεῖμ. Καὶ δὴ ἐν φ. 272^α τοῦ κώδικος τούτου ἀπαντῶσι «Στίχοι ἱαμβικοὶ τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ» καὶ τὸ ἐξῆς γράμμα:

«<Συστατικὸν γράμμα ὁποῦ δίδει ὁ δεσπότης πρὸς ἱερέα.

¹ Πρβλ. τὰς ἀμέσως ἀνωτέρω ἀναγραφόμενας πραγματείας· πρόσθετος καὶ Μ. Γε-δ ε ὡ ν, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες, σελ. 72.

² Ἐν τούτοις, ὅταν τὸ ἔτος τῆς ἰνδικτιῶνος καὶ τὸ τῆς θεμελιώσεως τοῦ κόσμου δὲν συμφωνῶσι, τότε τὸ τῆς ἰνδικτιῶνος πρὸς κανόνα νὰ θεωρῇται τὸ ὁρθόν. Πρβλ. Ν ἱ κ ο ν Α. Β έ η ν, (Bees), ἐν τῇ «Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. Β' (1925), σελ. 12.

³ Κατὰ τὸν Ἀθηνῶν Χ ρ ὕ σ α ν θ ο ν Π α π α δ ὀ π ο υ λ ο ν, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 173, τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ πρὸς νὰ τεθῇ μᾶλλον εἰς τὸ ἔτος 1600.

⁴ «Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης... Ἐκδίδεται ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ Δημητρίου Γ. Τριανταφυλλίδου Καποτᾶ Ἱατροῦ, ...». Ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 67-70. Πρβλ. Ἀ θ η ν α γ ὄ ρ α ν Π α ρ α μ υ θ ί α ς καὶ Φ ι λ ι α τ ὠ ν, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 15-20.— Περὶ τῶν διαθηκῶν τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος ἰδὲ καὶ Γ. Λ α μ π ᾰ κ η ν, Δελτίον Γ' τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθῆ-ναις 1903, σελ. 27 κ.έ.

⁵ Πρβλ. Ἰ ε ξ ε κ ι ῆ λ, μητροπολίτην Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων, Ὁ ἱε ρ ο - μάρτυς Σεραφεῖμ ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, σελ. 4 κ.έ.

† Ἀποστολικὸς θεσμὸς διετάξατο συστατικαῖς ἐπιστολαῖς τοὺς ἱερεῖς ἐφοδιάζεσθαι, ὑπὸ τῶν αὐτοῦς χειροτονηκῶτων ἀρχιερέων, εἰς ἔνδειξιν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης αὐτῶν. τῷ τοιούτῳ καὶ ἡμεῖς καθυπεύκοντες παραγγέλματι, συνιστῶμεν τὸν ἐπιφέροντα τὸ παρὸν μας Κωνσταντῖνον, ὅτι τῇ χάριτι τοῦ παναγίου πνεύματος ἐχειροτονήσαμεν αὐτὸν ὑποδιάκονον Ἱεροδιάκονον καὶ πρεσβύτερον, ὅθεν εἰς δῆλωσιν τῆς χειροτονίας του, γέγονε τὸ παρὸν συστατικὸν τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ εἰς ἀσφάλειαν· μαῖον 8.

Σεραφεῖμ Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου:»¹

Δυστυχῶς τὸ συστατικὸν τοῦτο γράμμα παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ὡς πρὸς τὸ ἔτος ἀχρόνιστον.

Ἐκ τῶν γνωστῶν εἰκονογραφικῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἅγιον Σεραφεῖμ ἐν πλήρει ἀρχιερατικῇ στολῇ παριστανόμενον, τὸ ἄριστον ἐναπόκειται ἐν τῇ ἰδιωτικῇ συλλογῇ τοῦ Σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων κ. Ἱεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς². Εἶναι δὲ τοῦτο φορητὸν καλλιτέχνημα τοῦ δοκιμωτάτου³ Κρητικοῦ ζωγράφου Φιλόθεου Σκούφου († 9 Μαρτίου 1685), ὁ ὁποῖος διετέλεσεν ἐν τῇ πατρίδι του ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Χρυσοπηγῆς, ἔπειτα ἐφημέριος τοῦ ἐν Βενετίᾳ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων⁴, καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἡγούμενος τὸ πρῶτον μὲν τῆς μονῆς τῆς Λαουρένταινας⁵, βραδύτερον δὲ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῶν Κήπων (δι' ὃ ὑπό τινων⁶ καὶ Ζακύνθιος λέγεται ὁ Κρητικὸς οὗτος). Ἡ δὲ περὶ ἧς ὁ λόγος παράστασις τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ εἶναι κεχρονη σμένη: ἔξετελέσθη τῷ 1660. Πρὸς τούτοις ὁ Σεβασμ. κ. Ἱεζεκιήλ κατέχει καὶ ἑντεχρον σιδηροῦν ἔκτυπον (eliché), εἰκονίζον τὸν Ἅγιον Σεραφεῖμ μετ' ἐπιγραφῆς: «ἐν Βενετίᾳ 1905»· ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐκτύπου τούτου ὁ Σεβασμ. κ. Ἱεζεκιήλ ἀναπαρήγαγε πλῆθος εἰκόνων «τοῦ Ἁγίου ἐξαίρετου τέχνης»⁷.

¹ Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Ε' (1908) σελ. 307 κ. ἐ., ὅπου τὸ συστατικὸν γράμμα κατὰ παραδρομὴν χαρακτηρίζεται ὡς «ἐπιστολή». Ἰδὲ καὶ Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, ἔκδοσιν Θ' (Ἀθήναι 1931, πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 126 κ. ἐ., ὑποσημ. 1) σελ. 9-10.

² Βλ. τὸ δημοσίευμα αὐτοῦ: «Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου Σεραφεῖμ», ἔ. ἀ. (πρβλ. σελ. 126 κ. ἐ., ὑποσημ. 1), σ. 4-5.

³ Ἔργα αὐτοῦ ἐναπόκεινται ἐν μουσεῖοις, ἐκκλησίαις καὶ ἰδιωτικαῖς συλλογαῖς Ἀθηνῶν, Βενετίας, Κερκύρας, Ζακύνθου καὶ ἀλλαχοῦ. Ἰδὲ προχείρως Ν. Δ. Καλογερόπουλου, Μεταβυζαντινὴ καὶ Νεοελληνικὴ τέχνη. Τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1926, σελ. 88-90 (ὅπου καὶ παλαιότερα βιβλιογραφία).

⁴ Καὶ διδάσκαλος αὐτόθι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1653. Πρβλ. Ἰωάν. Βελούδου, Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ (αὐτόθι 1872), σελ. 107, 171: «1655-1659 Φιλόθεος ὁ Θεόφιλος Σκούφος, κυδώνιος».

⁵ Πρβλ. Α. Ζώην, Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου (αὐτόθι). Τόμ. Β'. 1919-1934 σελ. 1022-1023.

⁶ Καὶ αὐτὸς ὁ Σεβασμιώτατος Ἱεζεκιήλ ὁ ἀπὸ Βελανιδιάς, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 4.

⁷ Αὐτόθι.

Καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Θεοδ. Δημητριάδου, καθηγητοῦ τῆς ὀφθαλμολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐναπόκειται παλαιὰ εἰκὼν τοῦ Ἀγ. Σεραφεῖμ, ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, ἐπίσης ἐν πλήρει ἀρχιερατικῇ στολῇ παριστανομένου. Ἀνάγεται δὲ τὸ μνημεῖον τοῦτο εἰς τὸν ΙΖ' αἰῶνα, κατὰ τὸν Σεβασμ. κ. Ἰεζεκιήλ¹.

Νωπογραφία παριστάνουσα τὸν Ἅγιον Σεραφεῖμ, τὸν ἐν Φαναρίῳ μαρτυρήσαντα, ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Προδρόμου τῆς μονῆς Κορώνας· ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ παριστάνονται καὶ ἄλλοι ἅγιοι Θεσσαλοί: ὁ νέος ὁσιομάρτυς Λαμιανός, ὁ ἐκ Καρίτσης τῶν Ἀγράφων, ὁ νέος Μιχαὴλ ἐκ Γρανίτσης τῶν Ἀγράφων καὶ ὁ ἐν Ὀλύμπῳ ἀσκήσας Ἅγιος Διονύσιος, ἐκ τοῦ χωρίου Σκλαταίνης τῶν Ἀγράφων².

Νωπογραφίαν παριστάνουσιν τὸν νεομάρτυρα-ἐθνομάρτυρα Σεραφεῖμ βλέπεις καὶ ἐν τῷ καθολικῷ τοῦ μεταξὺ τῶν Τρικκάλων καὶ τῆς Καλαμπάκας κειμένου χωρίου Βασιλικῆς· ἔχει δὲ κατὰ τὸν ΙΘ' ἀρχόμενον αἰῶνα ἐκτελεσθῇ ἡ νωπογραφία αὕτη καὶ δι' ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ καθολικοῦ.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ: **Ὁ Ἅγιος Σεραφεῖμ καὶ ὁ Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ**³. Κατὰ τ' ἀνωτέρω, σελ. 126, τῷ 1745 ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀγ. Σεραφεῖμ ἐξεδόθη εἰς δευτέραν ἐπηρεξημένην καὶ βελτιωμένην ἔκδοσιν· αὕτη ἔχει τὸν ἐξῆς τίτλον: «ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ | ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ | ΣΕΡΑΦΕΙΜ | ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΑΝΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ | ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ | Νῦν Πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, καὶ μετ' ἐπιμελείας | ὅτι πλείστis διορθωθείσα. | ΕΝΕΤΙΗΣΙ. | αψμέ. | 1745· | Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, | CON LIZENZA DE' SUPERIORI, E. PRIVILEGIO». Ἀποτελεῖται τὸ βιβλίον ἐκ 54 σελ.

¹ Αὐτόθι.

² Πρβλ. Μητροπολ. Ἰεζεκιήλ τὸν ἀπὸ Βελανιδιᾶς, Αἱ ἱεραὶ μοναὶ τῆς Πίνδου, σελ. 32 κ.ε.

³ Τὸ παλαιὸν ὄνομα τοῦ χωρίου εἶναι: Βοῖβόντα, μετωνομάσθη δὲ εἰς Βασιλικὴν εἰς ἀνάμνησιν τῆς Κυρᾶς· Βασιλικῆς, τῆς εὐνοουμένης τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ († 1835 ἐν Αἰτωλικῷ).

⁴ Τὰ κατὰ τὸν Διονύσιον τοῦτον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν συντάκτην τῆς «Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης», διεφώτισαν ἐκ τῶν παλαιότερων μὲν μάλιστα ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος Κερμευῆς (βλ. ἀν. σελ. 146, ὑποσημ. 3), ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Κ. Δημαρᾶς («Ἑλληνικά», τόμ. Ι', 1937 - 1938, σελ. 213 - 272: «Θεοφάνους τοῦ ἐξ Ἀγράφων βίος Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ», συνημμένως, σελ. 273 - 279, μελέτημα τοῦ Ἀ. Ξυγγοπούλου, «Τέσσαρες φορηταὶ εἰκόνες τοῦ Διονυσίου» μετὰ τεσσάρων παρενθέντων πινάκων, ἐφ' ὧν βλέπεις εἰκόνας ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως Φουρνᾶ), ὁ Αἰτωλὸς Χαράλαμπος Σ. Χατζηθάνας («Διονυσίου ἱερομονάχου, ζωγράφου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Κωδιξ τῆς ἱερᾶς μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων μετὰ ἱστορικῆς εἰσηγήσεως τοῦ τόπου ὑπὸ Χ... Σ. Χ...» Ἐν Ἀθήναις 1938) καὶ ὁ V. Grecu, «Byzantinische Handbücher der Kirchenmalerei», ἐν τῷ περιοδικῷ «Byzantion», τόμ. Θ' (1934), σελ. 675 κ.ε., ὅπου σημειοῦνται καὶ παλαιότεραι τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆς ἐργασίαι. Πρὸςθες καὶ τὸ βιβλίον: Ἱστορικαὶ Εὐρυτανικαὶ σελίδες Ἀμπερου Καρασμάνη. Ἰούλιος 1931. Ἐν Λαμῖα, σελ. 82 - 85.

σχήματος 8ου. Προτάσσεται τοῦ κειμένου τῆς Ἀκολουθίας ἀφιερωτική ἐπιστολή: «Τοῖς ὁσιωτάτοις ἀδελφοῖς, τοῖς κατὰ τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς Κυρίας Θεοτόκου, τῆς ἐπονομαζομένης Κορώνης καὶ Κρουεῤῥᾶς Βρύσεως, ἀσκουμένοις καὶ πᾶσι τοῖς ἐντευξομένοις Διονύσιος ἱερομόναχος, ὁ ἀπὸ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων, τὸ χαίρειν ἐν Κυρίῳ». Ἀρχεται ἡ ἀφιερωτική ἐπιστολή: «Τὸ μέγα χρέος, καὶ ἡ πολλή μου εὐλάβεια ὅπου ἔχω πρὸς τὸν μέγαν ἐν ἱερομάρτυσι Σεραφεῖμ, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς Πατρίδος φιλικὴ σχέσις, ἡνάγκασάν με, νὰ κινήσω, κατὰ τὴν παροιμίαν, πάντα λίθον, διὰ νὰ τελειωθῇ ἡ πρὸς αὐτὸν Ἱερὰ Ἀκολουθία...». Τελευτᾷ δὲ διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων ἡ ἀφιερωτικὴ ἐπιστολή: «Ὅθεν συγγινώσκοντές μοι τῆς ἀμαθείας, μέμνησθέ μου τῆς προθυμίας. Ἐρωσθε.

Κατὰ τὸ ἀψλθ' ἔτος.

Διονύσιος ὁ ἱστοριογράφος
τοῦ πίκλην Χαλκεὺς, τλήμων ἱεροθύτης
ὁ ἐκ κόμης Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων¹.

Ἐν σελ. 38 ἀναγινώσκουμεν τὰ ἑξῆς ἔμμετρα:

Στίχοι εἰς τὸν ἅγιον καὶ θαυματουργὸν Ἱερομάρτυρα Σεραφεῖμ:

- α' Σεραφεῖμ τρισμέγιστε ἱερομάρτυς.
- β' Κλέος ἀθλητῶν, καὶ δόξα τῶν ποιμένων.
- γ' Φύλακα πιστέ, πάντων τῶν ἐν Ἀγράφοις.
- δ' Ὡς με ἔσωσας, παμμάκαρ, ταῖς εὐχαῖς σου,
- ε' Ἐκ τῆς τῶν ἐχθρῶν, δεινῆς ἐπιβουλίας,
- ς' Καὶ ἡξίωσας ἀβλαβῇ ἐπιστρέψαι,
- ζ' Εἰς ὅρος τὸ ἅγιον, ὅθεν ἐξῆλθον,
- η' Καὶ μετὰ πόθου, δυνάμει σου τῇ θεῇ,
- θ' Ἐπανορθῶσαι τὴν σὴν ἀκολουθίαν,
- ι' Εὐθύς ὡς ἦλθον, καλῶς τε καὶ ἀρίστως,
- ια' Οὕτω καὶ νῦν, ἱκετεύω μὴ παύσῃ,
- ιβ' Κινῶν τὴν ἀγνήν, κυρίαν Θεοτόκον,
- ιγ' Ἐπιστρέψαι με, ὡς ἐπίσταται αὕτη,
- ιδ' Μὲ δόξαν θεῖαν, καὶ δύναναι μεγάλην.
- ιε' Τοῦ τελειῶσαι, τὸν ἱερόν της οἶκον,
- ισ' Εἰς χώραν ἐμήν, Φουρνᾶ τὴν ἐν Ἀγράφοις².

Καίτοι ὁ Διονύσιος, ὁ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων, δὲν ἀναφέρεται παντάπασι ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκδόσεως, ὅμως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἐκδοσις αὕτη τοῦ 1745 ὀφείλεται εἰς τὴν προθυμίαν τοῦ Διονυσίου ἐκείνου τοῦ «ἱστοριογράφου»³ καὶ συντάκτου τῆς «Ἑρμηνείας τῆς ζωγρα-

¹ Πρβλ. É. Legrand — L. Petit — H. Pernot, ἐνθ' ἀν., τόμ. Α', σελ. 324 - 327, ὅπου σχετικῶς πρὸς τὸ «Κατὰ τὸ ἀψλθ' ἔτος» σημειοῦται: «Pour trouver les 12 syllabes de vers, il faut prononcer les quatre lettres qui forment la date».

² Πρβλ. Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ν, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 229, 237 - 238.

³ Ὁ Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ καλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν ἱστοριογράφον = ζωγράφον, καλεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου: ζωγραφοδιδάσκαλος. Πρβλ. Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ν, σελ. 258, 259, 260, 262 κ.έ. (ἀριθ. 8) 267, 268, 269, 271 (ἁπλῶς «ζωγράφος» πρβλ. καὶ Χ. Σ. Χατζηθάνον, ἐνθ' ἀν., σελ. 11 «ὁ τῶν ζωγράφων ἐλάχιστος»).

φικῆς τέχνης». Σχετικῶς πρὸς τὰς πρώτας ἐκδόσεις τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀγίου Σεραφεῖμ τίθεται τὸ ἐρώτημα : διατί ἡ ἐν ἔτει 1745 προθυμία καὶ μόχθοις τοῦ «ἱστοριογράφου» Διονυσίου γενομένη ἐκδοσις τῆς αὐτῆς Ἀκολουθίας χαρακτηρίζεται ἐπὶ τῆς οἰκείας προμετωπίδος ὡς *πρώτη ἐκδοσις*, ἐν ᾧ αὕτη κατ' ἀλήθειαν εἶναι *ἡ δευτέρα*, προηγηθείσης τῆς ἐν Μοσχολόλει τῷ 1740 τυπωθείσης ἐκδόσεως, ἡ ὁποία πράγματι εἶναι *ἡ πρώτη*. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω (σελ. 134) παρατεθειμένων κειμένων τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, οὗτος τῷ 1739 ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, συνέταξεν, ἐπὶ μέρος τοῦλάχιστον, τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἀγ. Σεραφεῖμ, αὕτη δὲ διὰ λόγους τυχαίους εἶδε τὸ φῶς τοῦ τύπου μετὰ ἕξ περιπυρῶν ἔτη, ὡς δῆθεν πρώτη ἐκδοσις, οὕτως ὑπὸ τοῦ ἐκδότου κερδοσκοπικῶς διαφημισθεῖσα¹. Ὅπως διὰ τὴν σύνταξιν τῆς «Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης» οὕτω καὶ διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀγ. Σεραφεῖμ ἐξέλεξε καὶ συνεργάτας ὁ Διονύσιος².

Ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀκολουθίας τῷ 1745 ἐλλείπουσι τὰ ἑξῆς :

Ἐπίγραμμα

*Ἰερωλεγεῖτον πρὸς τὸν Ἅγιον Ἰερομόντην Σεραφεῖμ,
ὡς ἐκ προσώπου τῶν Πατέρων τῆς Μονῆς μετ' εὐλαβείας λεγόμενον.*

Κράσθ' ἱερὴ Σεραφεῖμ ἀπερείσιος ὄλβος ἔοῦσα
Μονῇ ἡμετέρῃ, θαῦμα μέγ' εὐσεβέσιν, ἡδ'
Ἄλλαρ σθεναρὸν, θεράποντας ὕμνοῦς δ' ἀπαλάκοις,
Γουνομένους γοερῶς οὐλομένης τε νόσου.
Ἡῦθ' ἀγνῆς ἕζων Τριάδος, παρ' ἑῆς τε θόωκον,
Ἀζυγέσιν τ' ἄδων ὕμνον ἐπουρανίοις.
Θεσπεσίην τε πιεζέμενος μουνὴν τε ποθεῶντας
Καίνυσο δὴ πάντας τίσεσιν ὠχυμόροις.
*Διονυσίου ἱερομοναχοῦ τοῦ ἐξ Ἀγρᾶφων*³.

Περὶ τῆς χρονολογίας τῆς παρακεχαραγμένης ἐπιγραφῆς τοῦ κελλίου τοῦ ἡμετέρου Διονυσίου ἐν Καρυαῖς⁴ βλ. καὶ ὅσα ἡ ταπεινότης μου, ἀλλοίμονον πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν !, ἐσημείωσεν ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος», τόμ. ζ' (1901-1906), σελ. 375 κ. ἐ.

Ὅτι ὁ «ἱστοριογράφος» Διονύσιος ἦτο υἱὸς ἱερέως τινὸς τοῦ Φουρνᾶ, ὀνομαζομένου Παναγιώτη, ἐξ οἰκογενείας Χαλκίως (Χαλκιᾶ), εἶναι βέβαιον⁵. Ἀλλὰ πότε ἀπέθανεν ὁ «ἱστοριογράφος» οὗτος καὶ πολλὰ σημεῖα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ

¹ Πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 126 Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ν, ἐνθ' ἀν., σελ. 229, ὑποσημ. 2, 237 κ.ἐ.

² Πρβλ. Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ν, ἐνθ' ἀν., σελ. 232 κ.ἐ.

³ Προχείρως εὐρίσκεις τοὺς στίχους τούτους ἐν τῇ θ' ἐκδόσει τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀγίου Σεραφεῖμ (πρβλ. σελ. 126, ὑποσημ. 1), σελ. 70. Πρβ. Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ν, ἐνθ' ἀν., σελ. 233 ὑποσημ. 1. Καὶ ἡ ταπεινότης μου κλίνει νὰ πιστεύσῃ, ὅτι οἱ ἀνωτέρω στίχοι δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ καλάμου τοῦ «ἱστοριογράφου» Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ.

⁴ Πρβλ. V. G r e c u, Eine kritische Ausgabe der Ἑρμηνεία τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης, ἐν τοῖς Actes du IV Congrès internat. des Études Byzantines, Σοφία 1935, σελ. 226. Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ν, ἐνθ' ἀν., σελ. 229 κ. ἐ., Ἀ. Ξ υ γ γ ὀ π ο υ λ ο ν, ἐνθ' ἀν., σελ. 278.

⁵ Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 134. Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ν, ἐνθ' ἀν. σελ. 229, 262 (ἀριθ. 7), 262 κ. ἐ. (ἀριθ. 8). Χ. Σ. Χ α τ ζ η θ ἄ ν ο ν, ἐνθ' ἀν., σελ. 6.

δὲν ἐξηκριβώσεν ἀκόμη ἢ ἔρעυνα. Ἐν τούτοις ἐπὶ τῇ βάσει ἀξιολόγιστων γραπτῶν δεδομένων ¹ εἶναι κατὰ πάντα ἀσφαλὲς ὁ ταυτισμὸς τοῦ Διονυσίου, τοῦ συντάκτου τῆς «Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης», καὶ τοῦ «ἱστοριογράφου» ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐξέδωκε τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου ἐθνομάρτυρος Σεραφεῖμ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1745 ². Ὅθεν μεγάλως ξενίζει ὁ διχασμὸς τοῦ αὐτοῦ λογίου κληρικοῦ, τοῦτο μὲν εἰς τὸν συντάκτην τῆς «Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης», γραφείσης τῷ 1458, τοῦτο δὲ ἴσως πρὸς τὸν Διονύσιον, τὸν ἐκ τῆς Μονῆς Μούχα ἐπίσκοπον Λιτζᾶς καὶ Ἀγοράφων, πιθανῶς δὲ πρὸς τὸν ἱαμβογράφον Διονύσιον τὸν Ἀγιαρτεμίτην ³. Ὁ κ. Κ. Δημαρᾶς ἤδη τῷ 1938 ὥρισε τὴν τελειωτικὴν σύνταξιν τῆς «Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης» ὑπὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1729 καὶ 1733 ⁴.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΗ ΜΕΛΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.— Αἱ τύχαι τοῦ ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως Ἀσκληπιείου, ὑπὸ **Ι. Τραυλοῦ**. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. **Κ. Κουρου-νιώτου**.

Ὁ Τραυλός, γνωστὸς ἀρχαιολογικὸς ἀρχιτέκτων, εἰργάσθη ἀρκετὰ ἔτη ὡς ἀρχιτέκτων τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑλευσίνος καὶ ἐδημοσίευσε μαζί μου διαφόρους μελέτας περὶ τοῦ Ἑλευσινιακοῦ ἱεροῦ, καὶ ἰδίως τοῦ Τελεστηρίου, ἐμελέτησε πρὸς τούτοις καὶ ἐδημοσίευσε τὸ ἐπὶ τοῦ πλαγίου τοῦ λόφου παρὰ τὸ Δαφνὶ ἱερὸν σπήλαιον τοῦ Πανός. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἡ διεύθυνσις τῶν ἀμερικανικῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς τὸν προσέλαβεν ὡς ἀρχιτέκτονα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων.

Διὰ τὴν ἐνσωματώσιν τὸν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα τοπογραφικὸν χάρτην τῶν ἀνασκαφῶν τούτων εἰς τὸν γενικὸν χάρτην τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν προσέβη εἰς τὴν ἀκριβῆ μελέτην καὶ νέαν σχεδίασιν τῶν πλείστων ἐκ τῶν σωζομένων ἐν τῇ πόλει ἀρχαίων λειψάνων καὶ συνέταξε νέον χάρτην τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ὅστις ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ δημοσιευθῇ. Προῖδον τῆς μελέτης τοῦ ταύτης εἶναι καὶ ἡ ἐργασία του περὶ τῶν ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν

¹ Καὶ ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὁ Διονύσιος ἐκδηλοῦται τεχνικὸς τῆς ζωγραφικῆς. Πρβλ. Κ. Δημαρᾶν, ἐνθ' ἀν., σελ. 236, ὑποσημ. 1.

² Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 133.

³ Ἰεζεκιήλ ὁ ἀπὸ Βελανιδιάς, Ἀκολουθία Ἁγ. Σεραφεῖμ, ἐκδ. θ' (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 13 κ.ε.). Πρβλ. καὶ Κ. Δημαρᾶν, ἐνθ' ἀν., σελ. 227 κ.ε., ὑποσημ. 3.

⁴ Αὐτόθι σελ. 235. Κατὰ νεωτέρας ἐρεῦνας τοῦ κ. Κ. Δημαρᾶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καταλοίπων Κυρίλλου τοῦ Χίου, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, ἡ περίοδος 1729 - 1733 δύναται νὰ συντομευθῇ.